

UN EXEMPLU SUBSTANȚIALIST: DESCOPERIREA AMERICII

Anton ADĂMUȚ¹

Abstract: *Kant aims to achieve a scientific metaphysics; Camil Petrescu rather a metaphysical science. Neither of them will achieve anything of what they set out to do, only that, while the first one has the consciousness of failure, the second one will eventually reach a failure of conscience. But the metaphysics of failure is more than just a failed metaphysics. Here both of them are saved. Kant, the "all-destroyer", the negator, this "Prussian Hume", "falls" from science into faith. Camil Petrescu falls as well, but replaces faith with the successive idea of science. He falls from science to science, in the totality of science about the world or in the science of substance. Such a science, whose meaning will be realized, like that of the concrete, along the way, progressively, by addition. Camil detaches himself from the beginning and definitively from what he calls "rationalist philosophy", by which he understands classical systems (especially Kantian and Hegelian ones). The reproach? It is a fundamental one for the future substantialist philosophy: this type of rationalist philosophy can only be suspected of being in possession of the notion of the concrete and in no way in possession of the reality of this concept. Rationalism has the "other" one in the form of abstraction; substantialism has it in the form of simultaneous reality. What Camil Petrescu wants to demonstrate is the fact that reality lacks logic or, at least, reality escapes from classic logic. Both Kant and Hegel capture reality in a scheme, ossifies it, they give it logic, thereby canceling out precisely what characterizes it essentially: the concrete. Logicism translates into a heretical infidelity to the real. The concrete thus becomes the fact of being for self, not of existing. All this I try to analyze by applying them to the theory of knowledge as it appears in an episode of the Doctrine of Substance, the episode of the discovery of America.*

Keywords: *theory of knowledge, logicism, substance, knowing pole, method, Camil Petrescu.*

Limitând cunoașterea la istorie Kant nu sărăcea cunoașterea ci o consolida. Exclusea din câmpul cunoașterii ceea ce este cu neputință de cunoscut (lucrurile în sine). *Cum este cu putință cunoașterea?*, devine, la Camil Petrescu: este ea posibilă?, și cum? (chiar limitată fiind de Kant la lumea fenomenelor). Rămas în experiență perigetică, în indeterminare, crede Camil, Kant nu

¹ University "Alexandru Ioan Cuza" of Iasi, Romania.

putea oferi decât certitudini apodictice, scăpând sensul celor substanțiale. O dată deci substanțialismul înlătură din câmpul cunoașterii dialecticul, fără a înlătura și conținutul lui de realitate ci doar metoda, apoi înlocuiește un criteriu tradițional cu unul specific: criteriul certitudinii substanțiale. Rezultatul este o explicitare în sens substanțialist a lumii, iar nu o explicare a ei, care ar fi de ordin logic. Logicul dialectizează, explicitarea anticipează vederea noosică prin intuiții substanțiale. Explicitarea nu este ea însăși o cunoaștere ci doar sensul ei. Explicând lumea, logic deci, și neținând cont de postulatul actului, toate filosofii tradiționale stau sub semnul antinomului. Pe de altă parte nu putem trece peste faptul că „realitatea, ca una care este ea însăși nemijlocită, unitate de formă a interiorului și exteriorului, este implicată în determinația modului nemijlocit, ca opusă determinației reflectării în sine, sau ea este o realitate opusă posibilității. Relația reciprocă a acestora e *al treilea*, realul determinat tot ca ființă reflectată în sine, și aceasta totodată ca existență”². Este vorba, prin urmare, de mijlocire, și apelul la Hegel vine din faptul că, în fond, sfârșim la el într-un universal concret. Altfel spus, Hegel depășește „universalul abstract pe care i-l atribuie lui Kant. Dar ceea ce ne oferă el nu este sinteză a universalului și individualului care este într-adevăr o întreprindere supralogică. Ceea ce substituie universalului-abstract este universalul concret”³. De aici faptul că, într-o sugestie camilpetresciană, logicismul hegelian nu reprezintă în primul rând o suveranitate a intelectului ci o operațiune a Spiritului. Iar dacă intelectul doar pune antinomia fără a o rezolva, cade aceasta în sarcina rațiunii. Raționalismul hegelian depășește intelectualismul logic și devine astfel „un panlogism concret”⁴, chiar dacă rămâne, totuși, un panlogism. Oricum, dacă antinomia nu se rezolvă, cel puțin se pune la nivelul relației intelect-rațiune, și ceea ce ne interesează este Spiritul. Păstrând simpatia hegeliană și trecând-o prin soluția substanțialistă, putem spune că logicul dialectizează, dar la Hegel logicul este dat ca inscripție în și își pune mijlocirea prin propriul sine. Concretul este dublul, Altul, după cum cunoașterea scapă dublu pentru Camil Petrescu. Adică, dacă *însinele este conștiință, pentru altul*

² G.W.F. Hegel, *Știința logicii*. Traducere de D. D. Roșca, Editura Academiei Române, București, 1966, p. 535.

³ Émile Boutroux, *Études d'histoire de la philosophie allemande*, J. Vrin, Paris, 1926, p. 105.

⁴ *Ibidem*.

este *însinele*. Extremele sunt mijlocite de conștiință, „conștiința anume deosebește, dar pe un atare care e totodată pentru ea ceva nedeosebit”⁵.

Este lesne de bănuț, de acum, că în legătură cu problema cunoașterii Camil va pleca de la „necesitatea unui nou examen”, după cum adesea spune. Este, logic, o consecință a metodei și Camil, ca de atâtea ori, se situează și aici într-un straniu paradox. Spune, când vorbește despre necesitatea unei noi doctrine în teatru cum că orice teorie / concepție / afirmație au la bază o metafizică ignorată. Are dreptate, încât paradoxul stă în aceea că afirmând aceasta despre orice, nu o afirmă și despre sine! Modernitatea lasă la o parte principiul, ideea logică și sufletul și pune, cu acuitate, problema cunoașterii. În mod firesc începem cu Imm. Kant care supune întreg procesul cunoașterii de până la el unui tribunal critic (rațiunea), și încearcă să afle însuși mecanismul de funcționare a facultății de cunoaștere. Este vorba de a afla condiția posibilității științei însăși și abia apoi să încercăm să răspundem la întrebarea dacă există posibilitatea unei metafizici științifice. Rezultatul e cunoscut, dar limita kantiană nu este o degradare a ideii de știință în genere, și nici a științelor naturii sau a celor noologice. Pot cunoaște doar fenomenul, fac abstracție de faptul că însăși ideea de fenomen presupune, la Kant, existența unui suprasensibil, și am în vedere doar istoria. În acest caz însă, întrebarea trebuie reformulată, și forma în care o aflăm în substanțialism este: „dacă și așa limitată la istorie, cunoașterea e într-adevăr posibilă, și cum e posibilă”⁶.

Ajungem astfel la o primă limită a criticismului. Kant limitează cunoașterea la exterior prin funcțiunile interiorului, dar meritul lui cel mare (excluderea transcendentului din cunoaștere) este el însuși „limitat” de confuziile sensurilor lumii subiective. Câștigul critic obținut prin fenomen este anulat de consecințele idealismului transcendențial care sunt: sistemele metafizice ale eului, ale conștiinței și ale psihologicului. Criticismul nu se plasează în experiența apogetică, ci e o constantă evoluție în subspecie. Cuplul sensibilitate-intelect este analizat în experiență perigetă, în ciclu, în orientare, nu în sistem. Sensibilitatea și intelectul sunt de fapt materia și forma cunoașterii, și Camil Petrescu reproșează criticismului renunțarea de

⁵ G.W.F. Hegel, *Fenomenologia spiritului*. Traducere de Virgil Bogdan, Editura Academiei Române, București, 1965, p. 101.

⁶ Camil Petrescu, *Doctrina Substanței*, vol. I. Ediție îngrijită, note și indice de nume de Florica Ichim și Vasile Dem. Zamfirescu, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1988 vol I, p. 189.

a face inteligibile categoriile altfel decât prin definirea lor în raport cu diversul sensibil. Exprimăm acest lucru prin resemnarea kantiană: conceptele fără intuiții sunt goale. Celălalt comandament metodologic kantian (intuițiile fără concepte sunt oarbe) nu interesează substanțialismul, și acest fapt nu îl avantajează. Că trebuie să determin inteligibil categoria prin sensibil este de două ori surprinzător, spune Camil, nu dinspre o judecată substanțialistă, ci chiar din punctul de vedere al lui Kant. Mai întâi Kant însuși nu a putut nici determina și nici defini numărul și felul categoriilor, deci un tabel complet al lor nu ne-a furnizat. Dovada acestui neajuns este dată, pentru Camil, de neacceptarea și discutarea de către urmași a tabelului. Argumentarea lui Camil Petrescu e neconvingătoare mai ales dacă ținem seama de faptul că tabelul, în raport cu cel aristotelic, era considerat de Kant complet. Că urmașii au preluat din tabela categoriilor pe acelea care conveneau sistemului lor (substanța sau cauzalitatea mai ales), nu e vina lui Kant. În fond Camil însuși așază substanța la baza filosofiei sale și nu își află în aceasta vreo vină.

A două limită a criticismului este, din perspectivă substanțialistă, o contradicție în care cade Kant: proclamând necesitatea și universalitatea drept condiții *a priori* ale cunoașterii, Kant ne trimite la fenomene pentru a realiza cunoașterea însăși. Ne trimite la cunoașterea empirică lipsită tocmai de necesitate și universalitate. Contradicția nu este însă a lui Kant, e a autorului noocrat. Amenda este valabilă la Kant, dar numai până la un moment dat și doar acolo. Avem în vedere Capitolul V al *Dizertației* din 1770 („Despre metodă”), atunci când filosoful spune că regula metodei este păstrarea purității, adică neamestecul dintre ceea ce este dat empiric și structurile intelective, separarea strictă în procesul cunoașterii între sensibilitate și intelect. Constituirea ideii critice, sau cei 11 ani de tăcere kantiană, exact asupra acestui aspect meditează, iar *Critica rațiunii pure* infirmă fundamental, în acest punct, *Dizertația*. E nevoie de colaborarea dintre sensibilitate și intelect, și dacă intelectul ne trimite la fenomen, nici nu mai are importanță că acesta nu posedă necesitate și universalitate; important este că modificarea fenomenului, prin aplicarea categoriilor în schematism, îl transformă într-o cunoștință. Or această cunoștință își primește automat, de la categorii, caracterul transcendental. Acesta este motivul pentru care insistă Kant asupra intuițiilor sensibilității ca având idealitate transcendentală însoțită, ca de un corelat necesar, de realitate empirică. Fenomenul însuși, ca realitate empirică, substanțială, este constituit transcendental, și e de mirare că autorul noocrat nu sesizează faptul. Poate că și concretul este, într-un anu-

me sens, transcendental, și atunci Camil ar fi fost în neplăcuta situație (și nici măcar pentru întâia oară!) de a prelua de la Kant exact ceea ce critica. Psihologic, Camil ar fi fost în stare de o asemenea omisiune, substanțial însă metoda ar fi trebuit să o interzică.

În al treilea rând se adaugă în critica substanțialistă făcută criticismului postulatul de indeterminare, încât, în urma aplicării lui, materia și forma revin la a fi simple abstracții logice, iar demersul kantian se conservă perigetic. Cum perigetică este și unitatea de a percepție transcendentală, acel „eu gândesc” care însoțește și unifică toate reprezentările mele. După critica substanțialistă, conștiința pură transcendentală kantiană, unitatea de a percepție, este un concept pur fără nici o raportare la intuiție, este o conștiință inconștientă. Camil Petrescu uită, și încă interesat, pentru că de știut știa, că tocmai în baza unei asemenea raportări diversul sensibil era unificat într-o reprezentare care devenea a mea ca subiect. Devenea cunoștința *mea*, nu a unei conștiințe pure. Aflăm aici o „viclenie” a conștiinței îndreptată înspre subiect („eu gândesc”) tocmai pentru că e pură. Numai pură fiind se putea astfel orienta.

Unde găsește Camil o limită e de fapt, deseori, un merit și, metaforizând în marginea adevărului, acest lucru tinde să fie o regulă care nu e în nici un fel substanțială. E și acesta un mod de a vedea lumea. Dovada nu întârzie.

Kant rămâne un mare, „deschizător de drumuri”, dar nu prin contribuția lui pozitivă ci prin aceea negativă! E drept că în ambele este perigetic, dar Camil acceptă ca fiind cel mai mare câștig înlăturarea tentației cunoașterii transcendentului. Această limitare a cunoașterii va nemulțumi însă filosofiile postkantiane. Singurul mulțumit e Camil! Ba substanțialismul merge atât de departe încât, considerându-se esențial un criticism, va înlocui criteriul certitudinii (necesitatea și universalitatea) cu un criteriu propriu. „Toate operațiile cu concepte sunt necesare și universale, dar necesitatea și universalitatea lor nu e cea științifică, căci conceptele nu sunt cunoștințe. Prin urmare, dacă Newton a greșit afirmând că există cunoștințe necesare și universale, a antrenat în această eroare și tot sistemul idealismului transcendental”⁷.

⁷ *Ibidem*, p. 195. Camil are dreptate. În contra lui Newton el spune: „Fizica de azi nu mai cunoaște în mod necesar și universal, deși «principiul cauzalității» este la baza explicației științifice, căci există o esență a cauzalității” (*Ibidem*). Are chiar foarte mare dreptate: „fizica clasică se bazează pe ideea *continuității* [...]. Ideea de conti-

Involuntar, Kant evoluează dialectic, dar tocmai semnificația dialecticului îi lipsește, a tautonomului, și de aceea construiește în gol, cu adevăruri goale, ca matematicile. Mai departe se ajunge, în idealismele postkantene, la o dublare a conștiinței, de fapt o dedublare a celei actuale în una inactuală. Substanțialismul nu cade în această dedublare (cum nu cade, de altfel, nici Kant, în ciuda opiniei lui Camil Petrescu). Vederea sensibilă, noosică, sau ceea ce numim la Kant conștiință în genere, e deosebită de simpla conștiință, nu dedublă acesteia. Vederea noosică e transcendentă individului (cum e și genericul kantian care posedă avantajul de a fi afirmat, pe când în substanțialism este doar implicit), e o „modalitate indeterminabilă”. Conștiința simplă, individuală, e una de tip biologic, unită cu vederea noosică chiar prin noos, și atunci ea este vedere noosică interioară și sesizează unitatea biologică. Funcția de realizare a unității e fundamentală în criticismul kantian, unde are în vedere transcendentalul, nu biologicul. Împotriva acestei unități transcendente nu e nevoie, spune Camil, „decât de unitatea biologică a eului, dată în conștiința reală. Numai fiindcă nu a cunoscut sensul substanțialismului, Kant a trebuit să improvizeze o conștiință transcendentală, care să dea unitate conștiinței empirice și, mai ales, să dea unitate sintezei percepțiilor”⁸. Camil are însă talentul de a fi mai „convingă-

nuitate este intim legată de un concept-cheie al fizicii clasice: *cauzalitatea locală*” (Basarab Nicolescu, *Transdisciplinaritatea*. Traducere de Horia Mihail Vasilescu, Editura Polirom, Iași, 1999, pp. 15-16). Prin urmare, Camil arondează fizicii clasice, așa-zicând, *cauzalitatea locală*, diferită de cauzalitatea ca atare (ceea ce el ascunde sub sintagma „esența cauzalității”). Basarab Nicolescu spune în continuare: „astăzi încă, sunt numeroși cei care consideră echivalența dintre «cauzalitate» și «cauzalitatea locală» ca fiind de o indiscutabilă evidență, într-o asemenea măsură încât adjectivul «local» este în majoritatea cazurilor omis” (*Ibidem*, p. 16). Când, de pildă, constatăm o „ruptură a legilor și o ruptură a conceptelor fundamentale (cum ar fi, spre exemplu, cauzalitatea)”, atunci vorbim deja de *niveluri de realitate* pe care le recunoaștem tocmai prin constatarea rupturii de care vorbeam (Idem, *Noi, particula și lumea*. Traducere de Vasile Sporici, Editura Polirom, Iași, 2002, p. 102). Confuzia între nivelurile de realitate, sau *tipuri de complexitate*, spune Basarab Nicolescu, „conduce la neînțelegeri fără sfârșit” (*Ibidem*, p. 101). Confuzia duce, ca la Kant, la construcții în gol: „Kant nu avea semnificația integrală a dialecticului tautonom, altfel ar fi văzut cu uimire poate că și matematicile sunt tot o activitate dialectică și ar fi înțeles zădărnicia construcției pe un teren înșelător de adevăruri goale” (Camil Petrescu, *op. cit.*, p. 195).

⁸ *Ibidem*, p. 196.

tor” atunci când vorbește despre ceea ce vrea el să facă decât despre ceea ce au făcut alții. Să vedem dacă ne putem lăsa convinși de teoria substanțialistă a cunoașterii apelând exemplul descoperirii Americii.

Postulatul actului, din care decurge și acela al metodei, este unul esențial antinomic și el va marca posibilitatea și desfășurarea cunoașterii. Acestui postulat trebuie să-i urmeze refacerea integrală a științei moderne. Postulatul este o evidență absolută, este dat universal și necesar (Camil Petrescu sfârșește cu Imm. Kant tocmai pentru că nu vrea să înceapă cu el!), și postulatului un contrariu nu i se poate gândi. Formula lui absolută este: nici un act nu poate fi act imediat pentru el însuși. Postulatul este dublu structurat: fizic și extern mai întâi (mâna nu se poate cuprinde pe ea însăși), intern apoi („cunoașterea nu se poate cunoaște nemijlocit pe sine însăși”⁹). În actul cunoașterii nu există prezență de esențe, și dacă aplicăm acest postulat domeniului cunoașterii toate filosofii, de la Platon la Husserl, se ruinează. Dar dacă este o iluzie cunoașterea imediată, nemijlocită, a cunoașterii, nu înseamnă că ea este și imposibilă. Ea devine posibilă prin mijlocire, prin mediat, prin altul dat într-o intuiție esențială. Camil Petrescu preia întrebarea kantiană, o găsește antinomică, o modifică substanțial prin alteritatea acceptată și absolută, pentru a conchide: cunoașterea trebuie să fie însoțită de metodă și, prin metodă, cunoașterea analizează structura, iar indicația structurii o oferă metoda. Nu putem cunoaște nemijlocit structura cunoașterii, dar că această cunoaștere există este un fapt cert. Experiența apogetică și revelarea momentelor ei descrie procesul și procedeul cunoașterii. În urma experienței apogetice apare concretul, și autorul se folosește, pentru exemplificare, de experiența apogetică a descoperirii Americii prezentată în 179 de momente¹⁰. Orice experiență de tip apogetic implică funcționarea a doi poli în structura concretului, și fiecare pol este exprimat prin quidditatea lui. Experiența, care cuprinde o succesiune indefinită de interacții, deosebește ca existând substanțial două axe. Prima este axa pol cunoscător-realitate necesară, a doua este axa subiect-obiect.

Din apogetica descoperirii Americii rezultă faptul că prima axă este dată în mod absolut, pe când a doua este variabilă. În prima nu se poate

⁹ *Ibidem*, p. 200.

¹⁰ *Ibidem*, p. 202-211. Descoperirea Americii îi pare lui Camil „una din experiențele apogetice cu un accent de expresivitate dintre cele mai pronunțate din câte cunoaște cultura” (*Ibidem*, p. 211).

depăși cantitatea de existență (realitate necesară) prezentă în fața polului cunoscător (noosul în genere). Dacă realitatea existenței este (atunci când cei doi poli se află într-o prezență față în față) America, în cazul relației subiect-obiect variabilitatea e dată de faptul că subiectul putea fi un oricare altul în locul lui Columb, după cum obiectul este la fel de variabil. În experiență el chiar începe prin a fi Asia și sfârșește în realitatea Americii. Interacțiile între poli se multiplică pentru că polul cunoscător (Columb), aflat singur în fața realității necesare (America), suferă postulatul actului. Pentru ca el să ajungă la cunoștință e nevoie de transferul subiectului, de individualizarea polului noosic într-un subiect cunoscător. Relația subiect-obiect nu e dată în mod absolut decât prin succesiune și sub condiție istorică, adică după dispariția fizică a subiectului (Columb), realitatea necesară (America) nu dispăre, și de aici caracterul absolut al primei axe. Prin urmare constat că America, în cazul de față (și exemplul poate fi la întâmplare), nu a fost niciodată doar în potență, a fost întotdeauna în act. Înaintea descoperirii ei (actul experienței apogetice), America nu era mai puțin în act. Că a fost descoperită mai târziu nu afectează calitatea ei de a fi fost mereu actuală și niciodată potențială. Columb nu a avut o intuiție ci un „surplus de intuiție”. Descoperirea Americii „revine la a examina posibilitatea în care un fenomen s-ar impune cu un surplus de intuiție, încât nu s-ar putea nici reduce la condițiile experienței, nici nu s-ar putea dispensa totuși de a apărea”¹¹. Din acest motiv fenomenul saturat se dă ca absolut, nevizibil-impredictibil, insuportabil, necondiționat, ireductibil. Camil spune: nici un act nu poate fi act imediat pentru el însuși. Din acest motiv nu cred că mă hazardez să văd în postulatul actului un crainic al fenomenului saturat. Și pentru că lui Camil toate-i ies pe dos, Marion dă exemple de fenomene saturate din Descartes și Kant, din Descartes infinitul (infinitul nu este niciodată în potență, ci doar în act), din Kant sublimul.

Ceea ce prin polul noosic este dat, este dat în mod absolut și existența absolută astfel rezultată are un titlu noosic cu care e dată. Acestei realități absolute i se opune categoria individuației care încearcă să dialectizeze noosul. Subiectul, care este un eu dialectic, falsifică titlul de dat absolut al noosului prin două modalități: insuficiența organică și excesul de spontaneitate (care e opusul surplusului de intuiție). Sarcina noosului constă în a în-

¹¹ Jean-Luc Marion, „Fenomenul saturat”, în Jean-Louis Chretien, Michel Henry, Jean-Luc Marion, Paul Ricoeur, *Fenomenologie și teologie*. Traducere de Nicolae Ionel, Editura Polirom, Iași, 1996, p. 119.

vinge categoria individuației, sau subiectivarea, prin obiectivizare, prin crearea de medii substanțiale care sunt culturile. Noosul este transcendent și el se dă cu titlu absolut ca realitate a lumii. Reprezentarea acestei lumi date va fi însă un act biunivoc de prezență absolută, și va exista atâta realitate câtă îmi pot reprezenta în prezență. Când reprezentarea în prezență stă sub condiția necesității, prezența este una substanțială, nu simplă prezență în reprezentare, așa cum procedează idealismele. De unde faptul că în procesul cunoașterii este necesară prezența polului noosic, pol al cunoașterii, pe de o parte, și pe de altă parte o realitate deosebită și opusă acestui pol. „Prezența «față în față» a acestui pol lucid de cunoaștere și a unei realități exterioare lui și necondiționată este condiția esențială a cunoașterii”¹². Esența actului de cunoaștere este deci prezența simultană a celor doi poli. Rămâne aici neexplicată cunoștința căpătată în lipsa prezenței, ca în sistemele astronomice (cazul prevederii cometelor), caz în care cei doi poli sunt, istoricește, prea departe pentru a putea fi puși în prezență unul celuilalt.

Autorul ne spune că aceasta nu e cunoaștere, dar nu ne spune ce ar trebui să fie. Acest pol cunoscător, destul de vag întrezărit de autor (de unde și comparația cu raza de lumină), este impersonal și de o specială luciditate, „este ceea ce e dat istoric din noosul transcendent”¹³. Punerea în contact a acestor doi poli este operația pe care trebuie să o săvârșească a doua axă polară: axa subiect-obiect. Rolul ei este acela de mijlocire prin intermediari. Polul noos-realitate necesară, în raport cu cunoașterea, e un pol pasiv. Noosul trebuie activat de subiect cu condiția înfrângerii dificultăților subiectivării, dialectizării noosului prin eul dialectic (falsificator). Realitatea necesară e caracterizată la rândul ei de pasivitate și indiferență funciare. Realitatea este dată ca pasivă în cunoaștere în mod absolut, ca și prezența ei. America a așteptat atât de mult timp ca să fie descoperită încât îi era, ca realitate necesară, indiferent dacă mai aștepta încă pe atâta vreme. În raport cu obiectul prezent, subiectul se folosește, pentru a-l traduce în scheme substanțiale, de categorii. Categoriile, aristotelice sau kantiene, deosebite prin aceea că primele sunt deduse istoric, celelalte transcendental, se unesc și devin inutile substanțial prin prea marele tribut plătit logicului. În substanțialism ele devin categorii istorice ale necesității și numărul lor, fiind sub condiție istorică, este indefinit. Sunt și substanțializate dar, lucru extrem de important, nu sunt date de noos necesității (așa cum dă idealismul

¹² Camil Petrescu, *op. cit.*, p. 215.

¹³ *Idem.*

transcendental legi naturii), ci sunt impuse de necesitate noosului, impuse polului noosic de realitatea necesară. Este singurul moment activ al primei axe, și atunci „structura realității este substanțială, adică o structură de categorii substanțiale, a căror necesitate nu e absolută, ci sub condiția istorică”¹⁴. În urma acestei multiple colaborări între cele două axe polare subordonate, rezultă forma apogetică istorică a cunoașterii și forma ei perigetică. Cunoașterea nemijlocită a actului de cunoaștere nu ne este dată. Avem dat mediatul și el este, în forma apogetică sau în forma istorică a cunoașterii noosice, intuiția prezenței istorice, o intuiție totală, plenară, datorată interacției dintre polul noosic și forma lui particulară – subiectul. În cunoașterea apogetică participă doar dimensiunea structurată noosic, ceea ce nu revine la a spune că în forma perigetică ar participa doar dimensiunea reală (realitatea necesară și individuația ei – obiectul). Această parte pasivă e activată de subiect, iar forma perigeticului este esența care nu se degradează, pentru că ea reprezintă „punctul de inserție al subiectului în realitatea necesară și pragul reconstituirii prin obiectivare”¹⁵. Noosul, deși transcendent, nu este și atotputernic, limita îi e dată de necesitate prin impunerea categoriilor.

Dacă noosul se eliberează și capătă o existență cu titlu noosic, polul realității necesare e dat de totalitatea existenței cu titlu absolut de existență. Tot ceea ce noosul eliberează în decursul istoriei și poate fi obiect de cunoaștere este totalitatea concretă. Necesitatea impune noosului obligația de a se elibera substanțial în individuație și, în concept, totalitatea concretă stă sub categoria individuației. Actul de a cunoaște concretul astfel redus este același lucru cu a cunoaște relația care se stabilește între noos și necesitate. Realitatea, în consecință, în mod aparent este o creație prin eliberare a noosului, și aparența vine din transcendența polului cunoscător. În fapt realitatea nu urmează, ca să-și devină existență, legea noosului ci legea necesității care impune legea ei noosului. Acesta doar o suportă, și eliberarea substanțială în individuație este expresia obiectivată a suportării. Abia apoi noosul, devenit istoric, își impune prezența lui necesității, și modul în care noosul realizează acest lucru constituie esența cunoașterii și istoria ei. Ce este în intimitatea ei această cunoaștere, ne este imposibil de cunoscut din cauza postulatului actului. *Quidditatea* cunoașterii ne este inaccesibilă. Istoria cunoașterii poate fi însă descifrată în subiect, care este entitatea păstră-

¹⁴ *Ibidem*, p. 216.

¹⁵ *Ibidem*, p. 217.

toare a legăturii dintre noos și necesitate. Unitatea de cunoaștere în istorie, care se realizează prin contactul pol cunoscător-realitate necesară, este dată în mijlocirea eului biologic și opunerea lui unei realități determinate (obiectul). Subiectul poate descoperi ordinea concretului. Această ordine nu este a noosului ci a necesității, și a cunoaște înseamnă a descoperi și deosebi ordinea necesară de ordinea logică. „Polul noosic, care introduce ordinea în istorie, introduce o anumită ordine, noocratică nu prin actul pur al gândirii, ci prin utilizarea necesității însăși”¹⁶. Asta vrea să spună a descoperi prezența, pentru că „nu orice obiect înseamnă o prezență și simpla înfățișare dinaintea simțurilor noastre nu înseamnă și existența efectivă a obiectului”¹⁷. E vorba, în fond, de a adera la cunoașterea concretului nu de a mă preda lui, de a-l dori, nu de a-l îndura. Iată ceea ce stă, sau ar trebui să stea, în puterea subiectului.

¹⁶ *Ibidem*, p. 218.

¹⁷ *Idem*, *Comentarii și delimitări în teatru*. Ediție îngrijită de Florica Ichim, Editura Eminescu, București, 1983, p. 289.